

Розділ 2

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНІ

Лариса НАЛИВАЙКО,

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, проректор

Віта МОРОЗ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
майор поліції

АЛГОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ОПИТУВАННЯ (ДОПИТУ) НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЩО СТАВ ЖЕРТВОЮ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ПРОЯВІВ

Larysa NALYVAIKO,

*Doctor of Law, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine, Vice-rector*

Vita MOROZ,

*Candidate of Law, Docent, Associate Professor
of the Administrative Law, Procedure
and Administrative Activities Department
of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
Major of Police*

ALGORITHM OF ACTIONS OF POLICE OFFICERS DURING THE INTERVIEW (INTERROGATION) OF A MINOR WHO WAS A VICTIM OF VIOLENCE

Comprehensive protection and safeguarding of children is one of the priorities of the national criminal legal policy, as children are the most unprotected and vulnerable. The protection of the rights of a child who has entered the system of administrative-legal, criminal-legal relations is of great interest to society, it concerns the problem of human survival, ensuring the genetic fund, raising a healthy generation.

The authors have clarified the social conditionality, reveal the state of scientific analysis and legal support for child protection.

They have proved that the problem of violence against children is very relevant around the world. The prevalence of violence against children is linked to the overall increase in domestic violence, violent crime, suicide and fatal accidents. Therefore, one of the priority areas of social policy of Ukraine is combatting crimes against life, health, freedom and dignity of the individual.

The authors have studied the content of preventive work with juveniles who have suffered from violence, methods of investigating certain criminal offenses and the algorithm of police officers' actions to protect children's rights and legitimate interests, taking into account the powers of all actors in the field of children's rights. After all, one of the main, specific and most complex activities of the National Police is the full and rapid detection, prevention and documentation of offenses against children and the detection of perpetrators in order to prevent psychological trauma to children.

That is why the expediency of the system of work in «child-friendly crisis rooms» considering the age and psychological characteristics of those children who have become victims or witnesses of a crime or an offense. The organization of work is carried out on the basis of an individual approach to each child, taking into account its age and stage of development. The interviewing (interrogation) reduces the child's mental trauma during investigative and procedural actions, provides the child with a sense of security and confidentiality and meets the needs of children to feel physically and psychologically safe during the interviewing or interrogation.

The above presupposes the need for students of higher education institutions to study features and tactics of preventive action, as well as to establish the existing facts of illegal activities and documentation not only in theoretical terms but also in practice.

Всебічна охорона та захист дітей є одним із пріоритетних завдань кримінально-правової політики держави, оскільки діти є найбільш незахищеними та вразливими. Охорона прав дитини, яка потрапила в систему кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносин, «становила у минулому і становить у теперішньому часі підвищений інтерес суспільства, оскільки у своїй сутності стосувалася проблеми виживання людства, забезпечення генофонду, виховання здорового покоління.

Проблема насильства над дітьми є дуже актуальною в усьому світі. Поширення насильства щодо дитини виявляє зв'язок із загальним зростанням кількості випадків насильства в суспільстві, насильницьких злочинів, суїцидів та нещасних випадків з летальним результатом. Тому одним із пріоритетних напрямів соціальної політики України є боротьба зі злочинами проти життя, здоров'я, волі й гідності особистості. Українське суспільство почало усвідомлювати наскільки поширеним явищем є насильство у різних

його формах та проявах, як це травмує дітей, що стають його жертвами. Всупереч поширеній думці, кривдниками є не незнайомці, а родичі й люди, яких дитина знає і яким довіряє. Діти часто соромляться або бояться розповісти про те, що з них знущаються. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів є страх помсти кривдника, сором перед оточенням, зневіра щодо можливості захисту, небажання згадувати та говорити про травмуючі події, а іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а тому вважають його нормою.

Вищезазначене зумовлює той факт, що однією із основних, специфічних та найскладніших видів діяльності органів Національної поліції є повне й швидке виявлення, попередження і документування правопорушень, що вчиняються відносно дітей та викриття винних, з метою попередження психологічних травм дитини.

«Кризова кімната, дружня до дитини» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «Кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення.

Стандарти облаштування таких кімнат у світі не встановлюють обмежень щодо їх належності й розташування, лише рекомендують облаштовувати їх при інституціях, які мають право і можливості для адміністрування подібного закладу. Основною вимогою до такого приміщення є наявність зручної кімнати, яка забезпечує дитині почуття безпеки та конфіденційності й відповідає потребам дітей почуватися у фізичній та психологічній безпеці під час опитування чи допиту.

Стаття 39 Конвенції ООН «Про права дитини» встановлює¹, що «держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження, покарання чи збройних конфліктів.

«Права на захист у важких ситуаціях під час процесу відправлення правосуддя» керівних принципів ООН, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних із участю дітей-жертв та свідків злочинів, передбачає, що фахівцям слід вживати заходів щодо запобігання виникненню важких

---

¹ Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

ситуацій в процесі розшуку, розслідування і переслідування для забезпечення дотримання найкращих інтересів дітей – жертв та свідків злочинів і поваги до їх гідності. Для України, окрім універсальних стандартів ООН, також актуальними є і регіональні стандарти, зокрема документи Ради Європи.

Одним з документів, у якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи № 201 «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру», яка була підписана Україною у 2007 році, та в 2011 році внесена на ратифікацію до Верховної Ради України.

Серед основних принципів, на яких базується даний документ – честь, найкращий інтерес дитини, повага до гідності, захист від дискримінації, верховенство закону. І хоча даний документ більше сфокусовано на встановлення стандартів поведінки із дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, керівні принципи містять певні положення щодо дітей у контакті із законом і стандарти поведінки із дітьми – жертвами та свідками злочинів. Так, зокрема, Розділ 6 «Свідчення/заяви дітей» містить положення, які вказують, що опитування дітей з метою отримання інформації та доказів по справі має бути проведено спеціально навченим фахівцем. Таке опитування дітей має проходити у сприятливих умовах, враховуючи вік, зрілість та рівень розуміння обставин дитиною, а також будь-які складнощі у спілкуванні (п. 64).

Розділ 6 Конвенції передбачає такі положення:

– варто сприяти використанню аудіовізуальних заяв дітей-жертв або дітей-свідків злочину, при цьому не порушуючи прав інших сторін оскаржувати такі заяви;

– у разі, якщо необхідно здійснити більше одного опитування, бажано, щоб його проводила одна і та сама особа у цілях забезпечення послідовного підходу в якнайкращих інтересах дитини;

– кількість опитувань повинна бути максимально обмеженою і їх тривалість повинна бути адаптованою до віку і тривалості концентрації уваги дитини;

– слід уникати, наскільки це можливо, прямих контактів, конфронтації та взаємодії між дитиною-жертвою або дитиною-свідком злочину і підозрюваним, якщо дитина не запитуватиме про зворотнє.

Таким чином, доцільно зазначити, що дружні до дітей «Кризові кімнати» створені з метою проведення опитування (допиту) дітей, які є учасниками в кримінальних провадженнях, в яких вони фігурують як потерпілі чи свідки, в умовах, що мінімізують повторну травматизацію психіки дитини.

Законодавство України, що визначає сферу захисту прав дитини, передбачає ряд нормативно-правових актів. Крім того, необхідність вдосконалення механізмів забезпечення прав дітей визначено і «Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на

період до 2023 року», затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1027-р. Зокрема, зазначено, що серйозним недоліком у роботі органів, служб і закладів, відповідальних за проведення профілактичної і соціально-виховної роботи, надання соціальних та освітніх послуг, є відсутність дієвих програм профілактики, корекційних програм, надання послуг дітям та їх сім'ям.

Таким чином, у разі проявів насильства або ж посягань щодо дитини, повинен негайно включатися механізм протидії та захисту з боку суб'єктів, які уповноважені державою функціями захисту прав дітей.

На сьогодні визначений такий вид насильства щодо дітей як булінг, прояви якого були завжди в різних соціальних відносинах серед дітей, у відносинах дорослих з дитиною.

Порядок реагування на випадки булінгу визначено наказом Міністерства освіти та науки від 28.12.2019 р. № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», План заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, затверджено наказом Міністерства освіти та науки від 26.02.2020 р. № 293, який спрямований на упорядкування міжвідомчої координації дій суб'єктів реагування на території виявленого правопорушення, ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу».

Варто наголосити, що повідомлення про випадок булінгу здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про звернення громадян», «Про Національну поліцію».

Таким чином, повідомлення у закладі освіти фіксується у письмовій формі, реєструється відповідно до вимог діловодства та невідкладно, у строк 1 доби, керівник закладу освіти повідомляє орган Національної поліції (за допомогою лінії «102»), та одного з батьків дитини, що стала стороною булінгу.

Підрозділ ювенальної превенції перевіряє факт булінгу за фактом заяви. При підтвердженні складається протокол за ст. 173-4 КУпАП (варто зазначити, що ч. 5 ст. 173-4 КУпАП, у разі неповідомлення уповноваженим підрозділам Національної поліції про випадки булінгу, передбачено відповідальність).

Незалежно від перевірки інформації, керівник закладу освіти та комісія з розгляду випадків булінгу здійснюють реагування, оскільки до складу комісії з розгляду випадків булінгу входять працівники ювенальної превенції, працівники з управління захисту дітей та управління освіти на місцях. Комісія вирішує чи мав місце булінг. Однак сторона постраждалої дитини може одразу звернутися до органів Національної поліції України без отримання результату висновку комісії закладу освіти.

Якщо є питання, чи хтось потребує підтримки чи поради з питань протидії булінгу, можна звернутись за консультацією на Національну дитячу гарячу лінію: 116 111 (з мобільного) або 0800 500 225 (зі стаціонарних

телефонів).

Керівник закладу освіти повинен забезпечити психологічну підтримку усім учасникам (школярам, що залучені до встановлення факту булінгу, у школі, де вони навчаються). За потреби надається медична допомога. З метою соціального захисту та вжиття заходів для усунення виявленого факту повідомляється служба у справах дітей. Не пізніше 3 робочих днів скликається засідання комісії з розгляду випадків булінгу для реагування за заявою. До засідання комісії, для неупередженого вирішення та з'ясування всіх обставин, за згодою залучаються батьки та інші учасники. Проведення засідання обов'язково фіксується протоколом засідання комісії закладу освіти, фіксація проявів булінгу дуже важлива для встановлення складу правопорушення, його повторності і протиправності дій.

Органи Національної поліції при надходженні повідомлення про булінг (цькування) здійснюють наступні заходи щодо реагування:

1. Приймають та реєструють заяву відповідно до вимог наказу МВС № 100.

2. Після повідомлення факту вчинення булінгу працівники поліції здійснюють виїзд до закладу освіти для встановлення факту протиправних посягань.

3. Проводять опитування усіх учасників та свідків цькування: неповнолітнього (у присутності батьків, психолога, а також лікаря); дітей в класі; викладачів (обов'язково класного керівника) і т.д.

4. Інтерв'ювання неповнолітнього з психологом і винесення висновку, в якому буде відображено психологічний стан неповнолітнього, а також направлення до психіатра (бажано проводити в спеціальних «Кризових кімнатах, дружніх до дитини»).

5. Протягом доби повідомляють службу у справах дітей.

6. Залучають до реагування мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, за необхідності.

7. Повідомляють в центр вторинної правової допомоги.

8. Ставлять на профілактичний облік неповнолітніх, які вчиняли булінг, згідно з наказом МВС № 1044 (однак наказом визначені підстави взяття на профілактичний облік дітей, які самовільно залишали сім'ю два і більше рази, які впродовж року два і більше разів були притягнуті до адміністративної відповідальності, тобто щодо них повинні бути складені протоколи та винесені постанови суду із застосуванням заходів виховного впливу).

До суду за фактом булінгу направляється адміністративний матеріал з наступними процесуальними документами:

– рапорт про надходження до поліції повідомлення щодо вчинення булінгу;

– заява батьків (постраждалої особи) до поліції про притягнення до відповідальності особи по факту булінгу;

– пояснення осіб, викладачів, дітей;

- довідка щодо тілесних ушкоджень (у випадках фізичного насильства);
- характеристика осіб (дітей);
- повідомлення директора школи;
- протокол про адміністративне правопорушення за ст. 173-4 КУпАП.

Матеріали адміністративної справи направляються до суду для розгляду в порядку ст. 221 КУпАП.

Тож основною метою проведення розслідування є проведення опитування неповнолітніх для встановлення достовірності факту проявів булінгу чи інших насильницьких посягань. Саме тому опитування доцільно проводити у спеціальних кімнатах для опитування, що не травмує психо-емоційний стан неповнолітнього, та забезпечує права і законні інтереси дітей.

Вищезазначене зумовлює той факт, що одним з основних, специфічних та найскладніших завдань у діяльності органів Національної поліції є повне й швидке виявлення, попередження і документування правопорушень, що вчиняються відносно дітей та викриття винних з метою попередження психологічних травм дитини.

«Кризова кімната, дружня до дитини» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок кримінального правопорушення чи стали свідками сексуального насильства або експлуатації, або такими, які підозрюються в скоєнні кримінальних правопорушень, за допомогою спеціальних методик, дружніх до дитини. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку та ступеня розвитку. Система роботи в «кризових кімнатах, дружніх до дитини» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або злочини), так і тих, що стали жертвами або свідками злочину чи правопорушення.

Одним із першочергових та дієвих превентивних поліцейських заходів є опитування особи, що передбачено ст. 33 Закону України «Про Національну поліцію». Важливе значення в ході проведення опитування особи відіграє тактика опитування неповнолітніх осіб. У законодавстві враховано певні особливості, зокрема таке опитування може здійснюватися лише за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога. Для застосування відповідних особливостей необхідно враховувати лише вік особи, яка опитується.

Як вже було зазначено, проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), усиновлювачів, опікунів чи піклувальників, інших близьких родичів чи членів сім'ї, а також представників органів опіки й піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, педагога або психолога. Це, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення опитування неповнолітньої особи віком від 14 до 18 років або малолітньої особи віком до 14 років. Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй

підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї цим Законом.

Вік особи встановлюється в загальному порядку за відповідними документами, а в разі їх відсутності – іншим шляхом, зокрема, шляхом призначення судово-медичної або комплексної судової, медичної та психологічної експертизи. Запрошення осіб для проведення опитування неповнолітньої особи не обмежується лише їх присутністю, а й передбачає виконання ними певних обов'язків та надає таким особам певні права, як, наприклад, право ставити опитуваним особам запитання або висловлювати заперечення проти окремих заданих неповнолітньому запитань. Набуття неповнолітнім цивільно-правової дієздатності у повному обсязі до 18 років, у разі реєстрації шлюбу – ст. 34 Цивільного кодексу України; під час роботи за трудовим договором, зайняття підприємницькою діяльністю. Батьки та інші законні представники, як правило, мають авторитет і довіру неповнолітнього, можуть сприяти встановленню контакту з дитиною, отриманню правдивих свідчень, а також захисту його прав і законних інтересів

Закон чітко не регламентує права й обов'язки педагога. Він виступає в цьому випадку як спеціаліст. Педагог має займатися вихованням і навчанням неповнолітніх такого самого віку, що й вік дитини, яка підлягає опитуванню. Завдання педагога – допомогти поліцейському встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику проведення опитування, сформулювати запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього.

Кримінальне процесуальне значення терміну «неповнолітній». Відповідно до п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

Таким чином законодавець до неповнолітніх осіб відносить усіх дітей у віці до 18 років. Проведення допиту неповнолітніх регламентується п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК; ст.ст. 223-227 КПК, главою 38 КПК¹.

Варто звернути увагу, що у рамках адміністративного провадження, кримінального провадження необхідним превентивним заходом є опитування дитини (допит). Тому детермінуючись із стратегією розвитку ювенальної превенції, є відповідні рекомендації, які узгоджуються зі ст. 33 «Опитування особи» Закону України «Про Національну поліцію», та відповідно до ст. 224 та ст. 225 КПК «Вимоги щодо місця проведення допиту неповнолітніх», де допит за загальним правилом повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або у судовому засіданні в місці розташування суду, проте законодавець передбачає можливість проведення виїзних

---

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

судових засідань (ч. 3 ст. 225), а також дозволяє проводити допити і в інших місцях за погодженням із особою, яку мають намір допитати (ст. 224 КПК).

Отже, проведення допиту у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. в ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, яка встановлює обов'язок проводити опитування дитини у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні.

Процесуальними вимогами до проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи під час досудового розслідування визначені вимоги щодо осіб, які уповноважені проводити допити неповнолітніх. За загальним правилом, допити неповнолітніх проводяться слідчими. Відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК України, у тому разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо неповнолітнього або якщо воно здійснюється щодо декількох осіб, з яких хоча б одна є неповнолітньою, його має вести слідчий, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. При цьому наявність відповідної психологічної або педагогічної освіти у слідчого не є обов'язковим критерієм закріплення їх за лінією неповнолітніх. Однак такий підхід не враховує навичок слідчого, а враховує лише волю керівника органу досудового розслідування¹. До того ж, допит можуть проводити окрім слідчого також прокурори (п. 4 ч. 2 ст. 36), керівники органу досудового розслідування (п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК), оперативні працівники за дорученням слідчого чи прокурора (ст. 41 КПК) та судді (ст. ст. 225, 232 КПК). Спеціальних вимог до таких осіб КПК не встановлює. Також слід зазначити, що КПК взагалі не встановлює додаткових вимог до осіб, які проводять допит неповнолітніх свідків чи потерпілих, попри те, що відповідно до п.п. с та d ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, держави, які ратифікували Конвенцію, зокрема і Україна, зобов'язані вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей та проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно.

Вимоги щодо місця проведення допиту неповнолітніх визначають обов'язкову відповідність до ст. 224 та ст. 225 КПК. Допит за загальним правилом повинен проводитися за місцем проведення досудового розслідування або у судовому засіданні в місці розташування суду, проте законодавець передбачає можливість проведення виїзних судових засідань (ч. 3 ст. 225), а також дозволяє проводити допити і в інших місцях за

¹ Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: методичні рекомендації /О.П. Бойко, А.В. Захарко, В.В. Литвинов; за заг. ред. В.І. Сліпченка. Дніпропетровськ, 2014. 35 с.

погодженням із особою, яку мають намір допитати (ст. 224 КПК). *Отже, проведення допиту у «Кризовій кімнаті, дружній до дитини» не суперечить вимогам чинного законодавства, а навпаки узгоджується з вимогами п. b ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, яка встановлює обов'язок проводити опитування дитини у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні. Окрім того, враховуючи вимоги ст. 23 КПК «Безпосередність дослідження показань, речей і документів», доцільно, з метою мінімізації повторної травматизації неповнолітніх та на виконання вимог п. c ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року (проводити якомога меншу кількість опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження) рекомендувати практичним працівникам звертатися до слідчих суддів з клопотанням про проведення виїзних судових засідань до «кризових кімнат, дружніх до дитини» для здійснення допитів неповнолітніх свідків та потерпілих у порядку ст. 225 КПК або проводити такі допити у режимі відеоконференції під час досудового розслідування в порядку ст. 232 КПК.*

Вимоги щодо обов'язкової участі інших осіб під час проведення допиту неповнолітніх. Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК, слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Згідно зі ст. 226 КПК, допит неповнолітніх обов'язково проводиться у присутності **законного представника**. Про необхідність залучення законного представника дитини під час її опитування або, де це доцільно, дорослого, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше, йдеться і в п. f ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року. В якості законних представників відповідно до ст. 44 КПК можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний. Відповідно до ч. 3 ст. 44 КПК України, рішення про залучення законного представника неповнолітнього підозрюваного оформлюється постановою. Її мають право винести як слідчий, так і прокурор. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість

нього іншого законного представника (ч. 3 ст. 227 КПК).

Також під час проведення допиту неповнолітніх, відповідно до ст. 226, обов'язково повинен бути присутній *педагог* чи *психолог*, а у разі необхідності – *лікар*. Оскільки в законі відсутнє точне визначення, кого саме слід розуміти під педагогом чи психологом, тому цілком доречним є залучення до допитів осіб з відповідною (психологічною або педагогічною) освітою. Педагог, психолог або лікар, якщо вони залучаються для допиту неповнолітнього підозрюваного, в кримінальному процесі набувають статус «спеціаліста», який регламентований статтями 71 та 72 КПК України.

Слід враховувати, що опитування та допит дітей потребує ретельної та ґрунтовної підготовки, яка дозволить не лише отримати необхідні свідчення для з'ясування обставин справи, але й зменшити психологічне травмування дитини.

Необхідно завчасно з'ясувати вікові та індивідуально-типологічні особливості дитини, соціальну ситуацію її розвитку, визначитися щодо участі в процесі законних представників дитини. Слід зазначити, що найсуттєвішими є вік та особливості розвитку дитини. Для цього потрібно поспілкуватися з батьками, сусідами, іншими особами за місцем проживання дитини (вихователями, медичними та соціальними працівниками), які можуть надати інформацію про сім'ю та стосунки, що в ній склалися, отримати та узагальнити незалежні характеристики, потрібно чітко розуміти, де саме і в чийй присутності буде проходити спілкування; з ким і про що буде говорити слідчий.

Прояви насильства щодо дітей, на жаль, мають місце в нашому суспільстві. Тому взаємодія і злагоджена координація зусиль суб'єктів у сфері захисту прав дітей, що покладено на органи Національної поліції, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, та інші органи, надасть можливість запровадження ефективного механізму, спрямованого на підвищення рівня соціального та правового захисту дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
3. Особливості досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: методичні рекомендації /О.П. Бойко, А.В. Захарко, В.В. Литвинов; за заг. ред. В.І. Сліпченка. Дніпропетровськ, 2014. 35 с.